

УДК 331.5

DOI: <https://doi.org/10.32782/2415-8801/2024-1.4>

Ульянова Л.П.

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри міжнародної економіки і світових фінансів,
Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара

Чайка Ю.М.

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри міжнародної економіки і світових фінансів,
Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара

ТЕОРЕТИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ СТАНУ ЕКОНОМІЧНО АКТИВНОГО НАСЕЛЕННЯ КРАЇНИ

У статті досліджено сутнісні характеристики стану економічно активного населення та визначено його специфічні ознаки за умов війни в Україні. Визначено, що стан економічно активного населення не є сталим, незмінним, що пояснюється існуючими причинами. Проаналізовано, що зараз відбувається, майже критичне перевищення обсягів відтоку працездатного населення над його припливом. В статті виокремлено негативні зміни у змісті та характері праці у період руйнівної війни, коли на робітників здійснюється суттєве фізичне, психологічне та стресове навантаження. Здійснено акцент на принципово нових, обумовлених націленістю усіх українців на досягнення перемоги у війні, позитивних тенденціях трудової діяльності. Визначено проблему безробіття в період війни, підходів до зменшення розриву між кількістю офіційно зареєстрованих безробітних та наявністю вакансій робочих місць. Обґрунтовано необхідність посилення державного регулювання усіх процесів, що стосуються ринку праці.

Ключові слова: економічно активне населення, зайнятість, безробіття, зміст праці, характер праці.

ON SOME ASPECTS OF THEORETICAL STUDY OF THE STATE OF THE ECONOMICLY ACTIVE POPULATION OF THE COUNTRY

Ulyanova Ludmila, Chaika Yuliia

Oles Honchar Dnipro National University

The article examines the essential characteristics of the state of the economically active population and defines its specific characteristics under the conditions of the Russian war in Ukraine. It is shown that the state of the economically active population is not stable, unchanged, which is explained by the presence of certain reasons. Among them, the following are highlighted: 1) a single, original element of the economically active population is a single person with his physiological and age limitations; 2) employment and unemployment are always derived from the degree of business activity in the country's national economy; 3) force majeure circumstances may occur in real life (natural disasters, military actions, etc.). It was noted that now, under the conditions of the war, there is a significant, almost critical excess of the outflow of the able-bodied population over its inflow. Since the definition of the concept of "economically active population" is based on the criterion of work, the work first, on the basis of an abstract-logical approach, defines the characteristic features of the processes of modern labor activity of working people, and then singles out negative changes in the content and nature of work during the destructive war. when workers are subjected to additional, significant physical, psychological and stressful load, the level of danger in labor activity increases. At the same time, emphasis was placed on the fundamentally new, positive trends of uniting workers into united labor teams with unified values and increased responsibility of each, due to the focus of all Ukrainians on achieving victory in the war. Some attention is paid to considering the problem of unemployment during the war, approaches to reducing the gap between the number of officially registered unemployed and the availability of job vacancies. The need to strengthen state regulation of all processes related to the state of the economically active population and intensifying the search for reserves to increase the efficiency of the use of the country's human production potential is substantiated. At the same time, the intensification of the activities of state employment services is of great importance, since they have a more reliable information base on the state of the economically active population at the territorial level.

Key words: economically active population, employment, unemployment, content of work, nature of work.

Постановка проблеми. У теоретичному економічному аналізі, завдяки тлумаченням представників класичної економічної науки, стало аксіомою твердження, що головною продуктивною силою суспільства є людина. Зрозуміло, що мова йде про людину, котра знаходиться у працездатному віці, яка може, хоче працювати та виконувати, або вже виконує, функції трудової діяльності у реальному економічному житті, в результаті чого суспільство отримує необхідні товари та послуги. Економічно активне населення ще називають сукупною робочою силою, а у самому узагальненому вигляді економічно активне населення та сукупна робоча сила характеризують людський виробничий потенціал національного господарства. Іншими словами, поняття «економічно активне населення», «сукупна робоча сила» та «людський виробничий потенціал» у здійснюваних теоретичних дослідженнях використовуються як тотожні та завжди являють собою важливі аспекти аналізу у ракурсі базисної передумови забезпечення сталого розвитку. За умов сучасного загострення глобальних проблем людства доцільність її розгляду підвищується. Саме тому визначення підходів до аналізу сутнісних характеристик стану економічно активного населення є своєчасним, актуальним та має не тільки теоретичне, а й практичне значення.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Особливості функціонування ринку праці в період жорсткої війни та руйнівних дій агресора досить активно розглядаються вченими в сучасних наукових роботах. Серед них необхідно виділити праці Близнюк В.В., Яценко Л.Д. [1], Любомудрової Н.П., Гойчук В.І. [2], Мантур-Чубатової О.С., Ваганової Л.В. [3], Пищуліної О., Маркевич К. [5], Серьогіної Н.О. [6], Томчук О.В. [8], Штундер І.О. [10]. Однак, у вже представлених розробках окремо не виділена та не досліджується проблема теоретичного аналізу найбільш важливих ознак поняття економічно активного населення та змін у його складових за умов воєнних дій на території країни.

Постановка завдання. Дослідження сутнісних характеристик стану економічно активного населення країни висуває необхідність досягнення наступних цілей: 1) визначити чинники, що обумовлюють мінливість стану економічно активного населення; 2) проаналізувати працю як критеріальну ознаку статусу працездатної людини; 3) виділити загальні риси трудової діяльності робітників та виокремити в ній нові ознаки праці у період війни; 4) дослідити проблему безробіття у сучасній українській економіці.

Виклад основного матеріалу дослідження. Необхідно відмітити, що стан економічно активного населення країни, котрий обумовлюється співвідношенням зайнятості та безробіття, ні

кількісно, ні якісно не є сталим, постійним, незмінним (якщо тільки його аналіз не зафіксувати на певний час, на певну дату). Розгляд стану економічно активного населення у динаміці свідчить про його велику мінливість. Це обумовлено тим, що, по-перше, одиничним, вихідним елементом економічно активного населення є окрема людина зі своїми фізіологічними, генетичними та віковими обмеженнями (хвороби, каліцтва, смертність, межі визначення пенсійного віку, тощо). По-друге, зайнятість або, навпаки, безробіття завжди є похідними від ступеню ділової активності у національному господарстві країни. В результаті, наприклад, тривалого періоду спаду в економіці країни кількісне значення працюючих може зменшитися та не відновитися у період підйому. Деякі ж безробітні також назажди можуть поповнити статус непрацездатного населення. Значний вплив на стан економічно-активного населення здійснюють так звані форсмажорні обставини. Для нашої країни це війна як чинник вельми негативного впливу на всю життєдіяльність суспільства. По-третє, зміни у стані економічно активного населення пояснюються відкритістю сучасних національних економік та збільшенням міграційних переміщень населення у зв'язку з різними мотиваційними стимулами.

Потоки припливу та відтоку сукупної робочої сили, що постійно змінюють кількісну та якісну визначеність стану економічно-активного населення країни представлено у абстрактно-логічній схемі (див. рис. 1).

Дослідження співвідношень між обсягами припливів та відтоків сукупної робочої сили у межах національної економіки має велике значення з точки зору прийняття ефективних державних регуляторних заходів щодо покращення стану людського виробничого потенціалу країни. Особливу актуальність це має для української економіки воєнного періоду, коли відбувається значне, можна сказати критичне, перевищення обсягів потоків відтоку над потоками припливу, як за рахунок різкого підвищення рівня небезпеки життю людей, що обумовлює їх виїзд з України, так і мобілізації працездатного населення на війну з жорстоким ворогом. За даними НБУ, у 2022 р. масова міграція українців в Європу охопила 20% вітчизняного населення. У 2023 р. також спостерігається виїзд наших громадян за кордон. За прогнозними розрахунками виїдуть з України на 400 тис. людей більше, ніж повернуться на батьківщину.

Важливе значення у ракурсі комплексного дослідження проблеми має аналіз співвідношення між обсягами економічно активного та неактивного населення. Збільшення його у бік останнього завжди свідчить про негативні явища у національному господарстві будь-якої країни

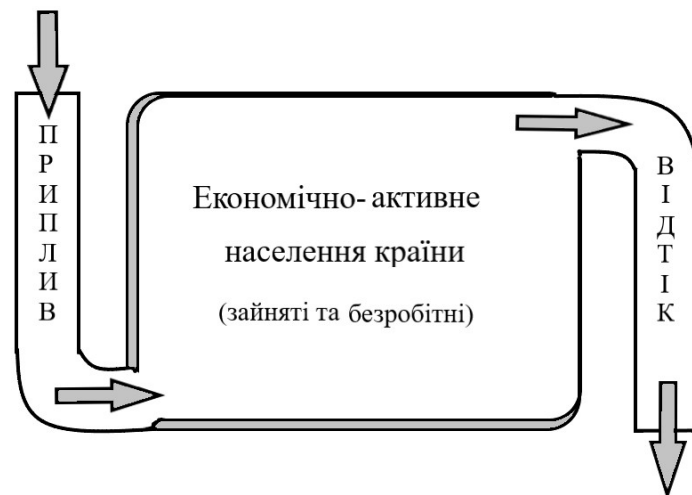

Рис. 1. Протилежні потоки припливу та відтоку сукупної робочої сили у національному господарстві країни

Джерело: сформовано авторами

(низький рівень загального економічного розвитку та добробуту населення, недосконалість систем охорони здоров'я, війни, тощо). Так, зараз населення України складає 28,5 млн осіб, з них економічне неактивне населення становить 16,8 млн осіб, тобто у 1,43 рази більше економічно активного населення [7].

Повнота здійснюваного дослідження не може, на наш погляд, бути досягнута без розгляду поняття, яке покладене в основу критерію виділення економічно-активного населення – праці. Вона, як відомо, на будь-якому етапі існування людства є рушійною силою економічного розвитку та забезпечує не тільки відтворення робочої сили працюючого, а й членів його сім'ї. Чим продуктивніше праця, тим більші можливості суспільства до економічного зростання. Не випадково, процеси здійснення трудової діяльності завжди досліджувалися вченими. Вже у XVII ст. Вольтер писав, що праця відганяє від людей три зла: нудьгу, вади та нужду. Значно пізніше, вже у XIX–XX ст. вчені почали розглядати виробничу діяльність з позицій співвідношення витрат та заробітної плати. Так, маржиналісти Г. Госсен та С. Девонс прийшли до висновку, що коли у процесі праці приріст негативного задоволення (гранична важкість праці) зрівняється з граничною корисністю продукту праці, буде досягнуто стан рівноваги. Наслідком порушення цієї рівноваги, вважали вони, є поява безробіття. Зараз сучасні дослідники вважають, що порушення ефективного функціонування ринку праці пов'язане з: 1) законодавчим встановленням мінімуму заробітної плати, що обмежує її вільне коливання; 2) фіксацією заробітної плати у колективних договорах з профспілками та індивідуальних трудових угодах; 3) не зацікавленістю фірм у зниженні

зарплати через ризик втрати кваліфікованої робочої сили, збільшення загальної плинності кадрів, зниження продуктивності праці, трудової дисципліни та обсягу прибутку. При цьому важливо відмітити, що сучасна теоретична економічна наука все більше уваги приділяє дослідженню сутнісних ознак праці, які, по суті, у кінцевому підсумку є основними чинниками формування оплати праці та її значимості.

У контексті зазначеного доцільно відмітити, що поштовх до комплексної оцінки праці як цілеспрямованої, продуктивної діяльності людей здійснили вчені, котрі у другій половині XX ст. запропонували на рівні абстрактно-логічного мислення виділити дві ознаки трудового процесу, які отримали назву зміст праці та характер праці. Такий підхід дозволив у ході наукового аналізу чітко виділити два аспекти. По-перше, виокремити сукупність техніко-технологічних параметрів трудових операцій, котрі є похідними від матеріально-технічної основи суспільного виробництва та обумовлюють функціональну ознаку трудової діяльності робітника. Зміст праці пов'язаний, перш за все, з техніко-технологічними та організаційно-економічними відносинами. По-друге, виділити загальну, зовнішню форму праці, котра обумовлена соціально-економічними відносинами. Її якісне огранювання залежить від багатьох чинників: форм власності; створеного характеру відносин між управлінським персоналом та найманими робітниками; використовуваних інформаційних систем, тощо.

В той же час, важливо розуміти, що таке абстрактно-логічне виділення головних ознак праці з техніко-технологічних позицій (змісту праці) та соціально-економічної форми (характеру праці) є суто теоретичним. У реальному

житті зміст та характер праці неможливо розділити, вони знаходяться у тісному взаємозв'язку та взаємозалежності та комплексно характеризують певне, конкретне визначення сутності трудового процесу. Іншими словами, використовуваний економічною наукою абстрактно-логічний підхід до розгляду сутнісних ознак праці, окремо зі сторони її змісту та зовнішньої форми, дозволяє науковцям у підсумку отримувати загальну оцінку трудової діяльності працюючих на кожному конкретному етапі розвитку суспільного виробництва. Зрозуміло, що ступінь прояву отриманих характеристик може бути різним в залежності від типу економічної системи, у межах якої функціонує національне господарство, від галузі матеріального виробництва, організації професійної освіти та можливостей адаптації персоналу підприємств до інноваційних змін, тощо.

Необхідно відмітити, що значному «прориву» дослідників в ракурсі аналізу характерних рис процесів продуктивної суспільної праці сприяло широке розповсюдження теорій сталого розвитку, котрі були націлені на визначення підходів до створення передумов збалансованого існування світового господарства як у теперішньому часі, так і в довгостроковій перспективі. Це відбулося тому, що їхніми складовими стали аспекти екологізації, безпеки, інтелектуалізації, інноваційних перетворень у необхідних основах сталого розвитку суспільства. Акцент на зазначені проблеми активізував та розширив аналіз питань, пов'язаних з обґрунтуванням заходів щодо організації виробництва та підвищення продуктивності діяльності людини у відповідності до вимог тривалої, якісної життєдіяльності людства.

За сучасного, постіндустріального розвитку багатьох сегментів світової економіки чітко виокремилася тенденція щодо посилення значення досягнення високого ступеню відповідності людського фактору матеріальній основі виробництва. Прогресивне техніко-технологічне забезпечення виробничих ланок вимагає все більш високі вимоги до працівників. Підтвердженням цьому є існуюче зараз значне підвищення питомої ваги розумової праці у обсягах виробничої діяльності. Зрозуміло, що цей процес супроводжується підвищенням ролі знань та професійно-кваліфікаційної підготовки персоналу. А динамічні зміни у матеріально-технічній основі виробництва з інноваційними складовими обумовлюють ще й збільшення адаптаційних можливостей людини до нових умов праці. Безсумнівно, що отримання таких якостей у людському потенціалі потребує системного, постійного та своєчасного інформаційного забезпечення (при цьому з випереджуваним характером) на всіх етапах відтворення робочої сили. Тобто, воно повинно розповсюджуватися на всі інфраструктурні елементи надання

людині загальних навчальних та професійних знань. Тільки на підставі зазначених підходів буде розвиватися така властивість трудової діяльності як інтелектуалізація праці у повному обсязі своєї суті. Існуюче скорочення термінів зносу знань, про яке було відмічене нами у попередній праці [9], потребує також вдосконалення навчальних програм у закладах професійної освіти та нових підходів до організації систем перепідготовки на виробництві.

Відштовхуючись від головних ознак сучасної праці у країнах світового господарства, можливо більш об'єктивно визначити зміни у виробничій діяльності українців у період розв'язаної рашистами війни. Вона миттєво та суттєво порушила збалансоване функціонування національної економіки, здійснила масштабне руйнування багатьох виробничих ланок, енергетичної інфраструктури, логістичних зв'язків у площині «постачальники → виробники → споживачі виробленої продукції та послуг». За даними офіційної статистики на початок 2023 року прямих збитків зазнали щонайменше 109 великих і середніх підприємств різних форм власності, а загальна сума збитків оцінюється в 13 млрд. дол. Не обійшли руйнівні воєнні дії і малий бізнес. Лише близько 40% малих та мікропідприємств працюють на повну потужність [4]. Повна або часткова руйнація підприємницьких структур, перебої з електропостачанням енергії призвели до «збоїв» у технологічних процесах, ритмічності виробничих циклів та строків виконання робіт.

В цей період відбулося, і це необхідно особливо відмітити, додаткове значне фізичне, психологічне та стресове навантаження на увесь кадровий склад підприємств, значно погіршилися умови праці та підвищився ступінь рівня небезпеки у трудовій діяльності. Однак, в той же час, націленість на досягнення загальної для всіх українців мети – перемоги у війні – об'єднала працівників у згуртовані, з єдиними цінностями, колективи. Посилилася відповідальність кожної людини за виконувани трудові функції, добросовісність та посилення ініціатив, творчих підходів до розв'язання гострих, постійно виникаючих проблем нестабільного макроекономічного середовища. Зазначені ознаки відданої праці доцільно виділити у якості характерних рис трудової діяльності виробничого персоналу воєнного періоду, котрі, на наш погляд, будуть предметом дослідження вчених післявоєнного періоду.

В цілому ж аналіз змін у характері праці робітників у період війни має велике значення щодо розуміння сутності питань, пов'язаних з зайнятістю та безробіттям. При цьому важливо відмітити, що за складних воєнних умов дослідження проблем, пов'язаних з функціонуванням ринку праці вельми ускладнилося. Це відбулося тому,

що процеси руху робочої сили стало неможливо своєчасно враховувати та оцінювати. Наприклад, не ведеться облік українців, що неофіційно працюють. Статистика не може, а тому і не враховує осіб, що знаходяться на тимчасово окупованих територіях, тощо.

Виходячи з труднощів поточного періоду розрахунки головних показників ринку праці державними службами інколи суттєво різняться між собою. Наприклад, на початок 2023 року, за оцінками Міністерства економіки, чисельність безробітних склала 2,6 млн осіб, а НБУ визначив кількість безробітних у межах 4,2–4,8 млн осіб [4]. Зазначені та інші існуючі розбіжності у агрегованих показниках, на наш погляд, є результатом складності отримання державними службами достовірної інформації щодо процесів життєдіяльності суспільства та відсутністю єдиних, адаптованих до воєнного періоду, методик отримання узагальнених даних та розрахункових показників. Це, звісно, ускладнює здійснення наукових досліджень у напрямі створення теоретичного підґрунтя для визначення ефективних державних заходів щодо зниження рівня безробіття в українській економіці.

За умов, що склалися, важливе значення має аналіз співвідношення між кількістю офіційно зареєстрованих безробітних та наявністю вакансій робочих місць на певний період часу (див. рис. 2).

Діаграма, представлена на рис. 2 показує, що офіційний статус безробітних має значна частина працездатного населення. За перші три місяці війни кількість безробітних збільшилася та склала на 01.06.2022 р. 345 тис. осіб. Це, по суті, є найбільшим показником представленого періоду. Після цього піку кількість безробітних хвилеподібно змінювалися у межах рівнів 297–209 тис. безробітних. У цьому інтервалі найменша кількість безробітних зафіксована на 01.11.2022 р. – 203 тис. осіб. Однак, відмічаючи зменшення кількості безробітних необхідно враховувати, що це не обов'язково означає, що люди отримали робочі місця та таким чином відбулося певне покращення стану ринку праці. Зняття осіб з обліку у центрах зайнятості в період війни може бути результатом міграції за кордон та мобілізації людей на службу у ЗСУ. Діаграма, що стосується вакансій менше підпорядкована коливанням. Вона показує, що пропозиція вільних робочих місць постійно та значно менше попиту на працю. Про це свідчить розрахунок навантаження кількості безробітних на одну вакансію у національній економіці країни. Максимальне навантаження безробітних на представлену вакансію відмічалось на 01.06.2022 р. – 13,8 осіб, найменше – на 01.11.2022 р. – 7,3 особи. Усі ж розрахункові показники характеризують велике навантаження, котре ще й не враховує

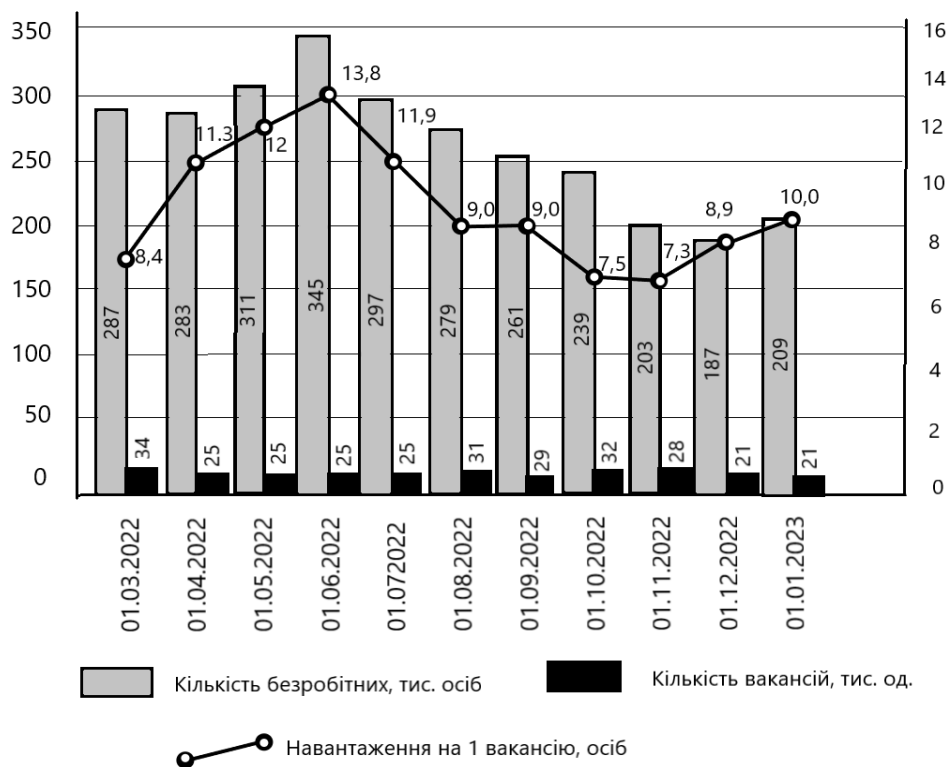

Рис. 2. Безробітні, вакансії та кількість претендентів на одну вакансію в Україні в період повномасштабної війни

Джерело: [4]

людей, що шукають роботу та у силу певних обставин не отримали статус безробітного.

Розв'язання проблем, пов'язаних з безробіттям, потребує якісного аналізу професійно – кваліфікаційного складу осіб, котрі пропонують свою робочу силу під кутом зору у відповідності до попиту на робочу силу та вже існуючим вакансіям у національному господарстві. Особливе значення даний аспект дослідження має для сфери матеріального виробництва, де відбувається створення матеріально – речового складу суспільного продукту.

Висновки з проведеного дослідження. Таким чином, підводячи підсумок здійсненому дослідженню, необхідно відмітити особливу, не притаманну мирному часу, велику мінливість кількісного стану економічно активного населення, котра обумовлена масштабним відтоком працездатного населення з його складу у результаті війни в Україні. Дане явище, на тлі руйнування

виробничої інфраструктури, призвело до значного зменшення обсягів сукупного суспільного продукту, суттєвого зниження ділової активності бізнесу, зростання безробіття. За умов, що склалися, вельми необхідно посилення державного регулювання макроекономічних процесів в межах економічної системи в цілому та ринку праці зокрема, пошуку резервів щодо підвищення ефективності використання виробничого потенціалу населення країни. Велике значення при цьому має активізація діяльності державних служб зайнятості та розширення їхніх функцій, оскільки вони мають більш достовірну інформаційну базу щодо стану економічно активного населення на територіальному рівні, а значить і більші можливості щодо проведення оперативних регулятивних дій у напрямі можливої у період воєнного часу оптимізації процесів використання трудового потенціалу суспільства. Це стане об'єктом подальших досліджень.

Список використаних джерел:

1. Близнюк В.В., Яценко Л.Д. Ринок праці України в умовах війни. URL: <http://baltijapublishing.lv/omp/index.php/bp/catalog/view/237/6356/13392-13>. (дата звернення: 10.01.2024).
2. Любомудрова Н.П., Гойчук В.І. Зміни на ринку праці в умовах воєнного стану та перспективи післявоєнного відновлення. *Економіка та суспільство*. 2022. Вип. 40. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1462/1407> (дата звернення: 10.01.2024).
3. Мантур-Чубата О.С., Ваганова Л.В. Ринок праці України в умовах воєнного стану. *Економіка і регіон*. 2022. № 2 (85). С. 81–87.
4. Національний інститут стратегічних досліджень. Безробіття в Україні в період повномасштабної війни. 2023 URL: <https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/bezrobittya-v-ukrayini-v-period-povnomasshtabnoyi-viyny> (дата звернення: 09.01.2024).
5. Пишуліна О., Маркевич К. Ринок праці в умовах війни: основні тенденції та напрями стабілізації. URL: <https://razumkov.org.ua/images/2022/07/18/2022-ANALIT-ZAPIS-PISHULINA-2.pdf> (дата звернення: 10.01.2024).
6. Серьогіна Н.О. Вплив військових дій на продуктивну зайнятість в Україні. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського. Серія: Публічне управління та адміністрування*. 2022. Том 33 (72). № 6. С. 36–40. URL: https://pubadm.vernadskyjournals.in.ua/journals/2022/6_2022/6.pdf (дата звернення: 11.01.2024).
7. Тарасовський Ю. В Україні 11,7 млн економічно активних осіб, з них працюють близько 9,3 млн – дослідження. *Журнал Forbes Ukraine*. 2023. URL: <https://forbes.ua/news/v-ukraini-117-mln-ekonomichno-aktivnikh-osib-pratsyuyut-blizko-93-mln-doslidzhennya-06072023-14650> (дата звернення: 06.01.2024).
8. Томчук О.В. Аналіз трендів розвитку ринку праці в Україні: ключові зміни та виклики воєнного часу. *Innovation and Sustainability*. 2023. № 2. С. 110–119.
9. Ульянова Л.П., Чайка Ю.М. Про підходи до дослідження змін у змісті та характері праці за умов сталого економічного розвитку. *Економічний простір*: 36. наук. праць. 2021. № 170. С. 12–18.
10. Штундер І.О. Ринок праці України в умовах воєнного стану. *Економіка та суспільство*. 2022. Вип. 40. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1453> (дата звернення: 11.01.2024).

References:

1. Blyzniuk V. V., Yatsenko L. D. Rynok pratsi Ukrainy v umovakh viiny [The labor market of Ukraine in the conditions of war]. Available at: <http://baltijapublishing.lv/omp/index.php/bp/catalog/view/237/6356/13392-13> (accessed January 10, 2024).
2. Liubomudrova N. P., Hoichuk V. I. (2022) Zminy na rynku pratsi v umovakh voiennoho stanu ta perspektyvy pisliavoiennoho vidnovlennia [Changes in the labor market under martial law and prospects for post-war recovery]. *Ekonomika ta suspilstvo – Economy and society*, vol. 22. Available at: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1462/1407> (accessed January 10, 2024).
3. Mantur-Chubata O. S., Vahanova L. V. (2022) Rynok pratsi Ukrainy v umovakh voiennoho stanu [The labor market of Ukraine in the conditions of martial law]. *Ekonomika i rehion – Economy and the region*, no. 2 (85), pp. 81–87.
4. Natsionalnyi instytut stratehichnykh doslidzhen. Bezrobittya v Ukraini v period povnomasshtabnoi viiny [Unemployment in Ukraine during a full-scale war]. (2023). Available at: <https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/bezrobittya-v-ukrayini-v-period-povnomasshtabnoyi-viyny> (accessed January 9, 2024).

5. Pyshchulina O., Markevych K. Rynok pratsi v umovakh viiny: osnovni tendentsii ta napriamy stabilizatsii [The labor market in the conditions of war: main trends and directions of stabilization]. Available at: <https://razumkov.org.ua/images/2022/07/18/2022-ANALIT-ZAPIS-PISHULINA-2.pdf> (accessed January 10, 2024).
6. Serohina N. O. (2022) Vplyv viiskovykh dii na produktyvnu zainiatist v Ukraini [The impact of military operations on productive employment in Ukraine]. *Vcheni zapysky Tavriiskoho natsionalnoho universytetu imeni V.I. Vernadskoho. Seria: Publichne upravlinnia ta administruvannia* – Academic notes of the Tavri National University named after V.I. Vernadskyi. Series: Public management and administration, vol. 33 (72), no. 6, pp. 36–40. Available at: https://pubadm.vernadskyjournals.in.ua/journals/2022/6_2022/6.pdf (accessed January 11, 2024).
7. Tarasovskyi Yu. (2023) V Ukraini 11,7 mln ekonomichno aktyvnykh osib, z nykh pratsiuiut blyzko 9,3 mln – doslidzhennia [There are 11.7 million economically active people in Ukraine, of which about 9.3 million work – research]. *Zhurnal Forbes Ukraine*. Available at: <https://forbes.ua/news/v-ukraini-117-mln-ekonomichno-aktivnikh-osib-pratsiuyut-blyzko-93-mln-doslidzhennya-06072023-14650> (accessed January 6, 2024).
8. Tomchuk O. V. (2023) Analiz trendiv rozvytku rynku pratsi v Ukraini: kliuchovi zminy ta vyklyky voiennoho chasu [Analysis of labor market development trends in Ukraine: key changes and challenges of wartime]. *Innovation and Sustainability*, no. 2, pp. 110–119.
9. Ulianova L. P., Chaika Yu. M. (2021) Pro pidkhody do doslidzhennia zmin u zmisti ta kharakteri pratsi za umov staloho ekonomichnoho rozvytku [About approaches to the study of changes in the content and nature of work under the conditions of sustainable economic development]. *Ekonomichnyi prostir: Zb. nauk. prats – Economic space: Coll. of science works*, no. 170, pp. 12–18.
10. Shtunder I. O. (2022) Rynok pratsi Ukrainy v umovakh voiennoho stanu [The labor market of Ukraine in the conditions of martial law]. *Ekonomika ta suspilstvo – Economy and society*, vol. 40. Available at: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1453>

E-mail: y.n.chayka@gmail.com